

UN VÎRF DE LANCE DIN COLECȚIA INSTITUTULUI DE ARHEOLOGIE (BUCUREȘTI)*

de RADU R. HEITEL

Virful de lance (fig. 1, a, b, 2, 1) din fier, din punct de vedere tehnic foarte bine executat, avînd lama, în secțiune, romboidală, are azi o lungime totală de 42,4 cm, din care lama 34,4, iar tubul de înmănușare cca 8 cm. După calculele noastre din tub lipsesc cca 4 cm. Diametrul probabil al tubului, hexagonal în secțiune, la limita sa inferioară (cel maxim) poate fi considerat la cca 2,8 cm. Lățimea maximă, actuală (tăușurile lamei manifestă începuturile unul proces de corodare care pare să fi determinat pierderea a cca 2 mm), este de 3 cm, iar grosimea în același punct (deci grosimea maximă) de 1,3 cm. Spre bază, în stînga și dreapta nervurii mediane, lama a fost decorată (asupra „decorului” vom reveni mai jos).

Piesa, perfect echilibrată, are centrul de greutate în prima treime a lamei și inițial a avut virful foarte ascuțit. Aceste detalii de execuție relevă clar calitatea ei, în primul rînd, de armă ofensivă. Se pare că, zvîrlită cu putere și precizie, pînă la 10 m, străpungea cu destulă ușurință o cămașă de zale.

Lama evocă forma unei lanțete, de unde definirea acestui tip de lance drept: „Speere mit lanzettenförmigen Blatt”¹.

Pentru virful de lance de la București ne rezumăm aici la analogiile cele mai apropiate și mai semnificative a căror — este de precizat concluzia de la bun început — origine nordică și datare spre sfîrșitul sec. X și începutul celui de al XI-lea au fost de mai mult timp demonstrate², după opinia noastră, în mod convingător.

Prima analogie care poate fi invocată (fig. 2, 2) este cunoscuta piesă din Muzeul Național Maghiar (colecția de arme, inv. 25/1910), un virf de lance descoperit în albia Dunării (malul stîng) în 6 iunie 1910. Lungimea lui totală este de 59,7 cm (respectiv 43,7 cm și 16 cm), lățimea maximă 2,9 cm, grosimea maximă de 0,8 cm, iar diametrul maxim al tubului de înmănușare de 3,2 cm. Tubul, hexagonal în secțiune, este acoperit cu o placă de aur decorată pe cîmpurile mai înguste cu un decor vegetal, iar pe celelalte cu un decor geometric, decoruri realizate în tehnica *niello*. Lama, cu secțiune romboidală, a fost lucrată în tehnica damaschinării³.

A doua analogie (fig. 2, 3) este cea descoperită la Törtel-Demeter Tanya (comitatul Pesta) și se pare că provine din inventarul unui mormînt care, după relatări, s-ar putea să nu fi aparținut unui războinic maghiar, ci unuia nordic⁴. Piesa se află astăzi la Muzeul Național Maghiar (secția feudală, nr. inv. 69). Lungimea ei totală este de 34,1 cm (24, 1; 10), lățimea maximă a lamei 2,9 cm, diametrul maxim al tubului hexagonal, în secțiune, de 2,1 cm. La acest exemplar se mai remarcă și faptul că tubul este „decorat” prin marcarea conturului hexagonal prin cîte un „striu”⁵.

Ultima piesă pe care o cităm (fig. 2, 4) este cea descoperită mai de mult în Transilvania, la Eresteghin (jud. Brașov), piesă care nu beneficiază însă de măsurători exacte, ci

* Piesa, făcînd parte, probabil, din vechea colecție a Muzeului Național de Antichități (MNA) a fost găsită fără număr de inventar; atenția asupra ei ne-a fost atrasă de colegul Vlad V. Zirra (jr.) căruia îi mulțumim și pe această cale.

¹ Cf. L. Kovács, *Mitteilungen des archäologischen Institut der ungarischen Akademie der Wissenschaften*, 7, 1977—1978 (extras), p. 66, 2 Typus.

² *Ibidem*; în acest sens, idem, *Alba Regia*, 11, 1971, p. 85—86 și în general; P. Paulsen, *Archaeologia Hungaricae*, 12, 1933, p. 25—29 și în general.

³ L. Kovács, *Alba Regia*, 11, 1971, loc. cit.; idem, *Acta Archaeologica Hungaricae*, 22, 1970, p. 323—326 și passim; idem, *Mitteilungen der archäologischen Instituts der ungarischen Akademie der Wissenschaften*, 7, 1977—1978 (extras), p. 62, pl. 58, 1, p. 66 sq.

⁴ L. Kovács, *Mitteilungen* ... p. 67 și pl. 59, 13; idem, *Alba Regia*, 11, 1971, p. 86, unde se precizează condițiile de descoperire; lancea, se pare, fiind de asociat cu „un cuțit mare din fier” (armă derivînd din cunoscutele *scramasax*?).

⁵ *Ibidem*.

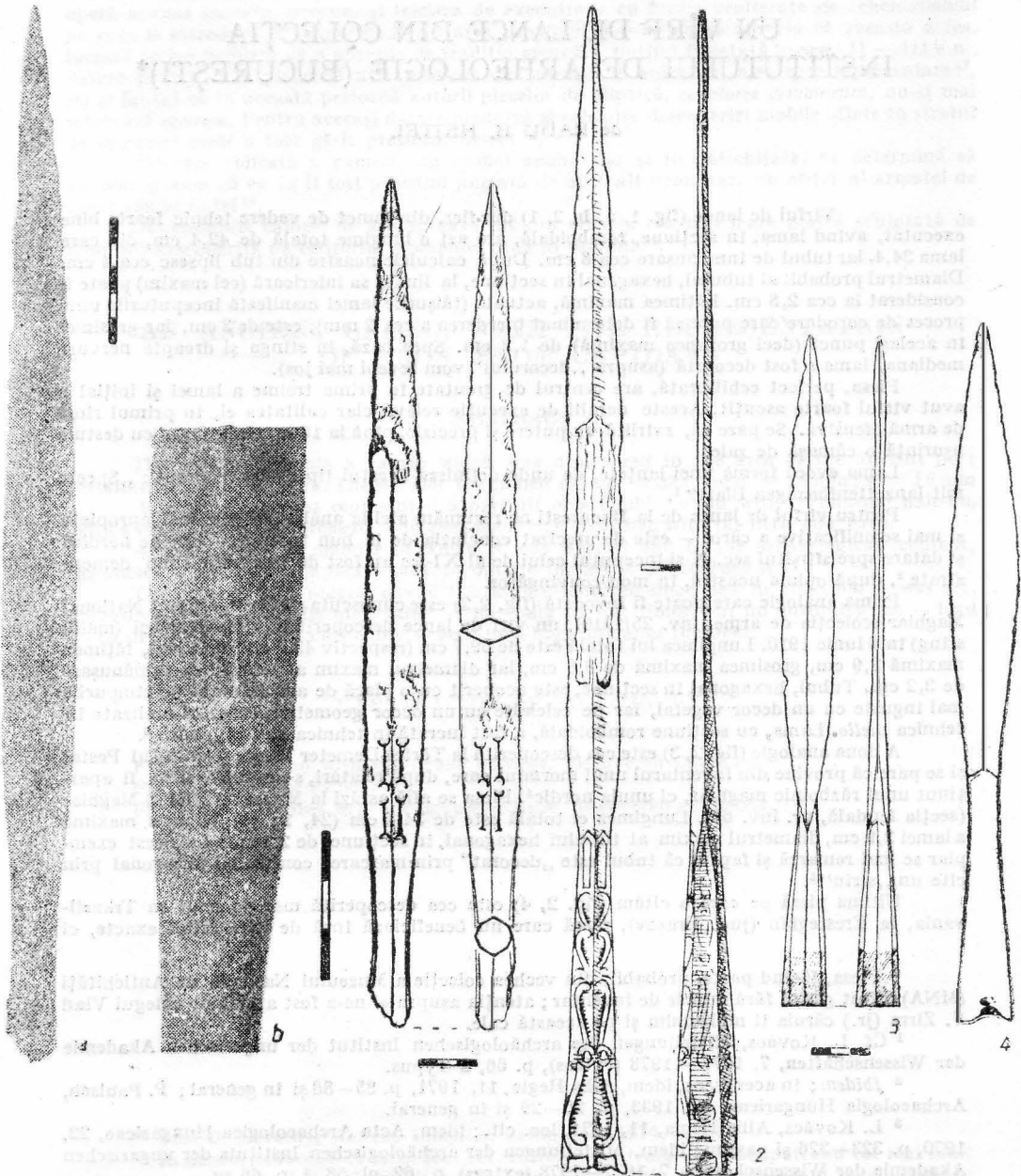

Fig. 1. a—b vârful de lance de la București.

Fig. 2. 1 București, 2 Budapesta, 3 Törtel, 4 Eresteghin; 2, 3, 4 după L. Kovács.

doar de o reconstituire, pe care avem suficiente motive să o credem ca foarte apropiată de realitate⁶.

În ceea ce privește datarea acestor piese la sfârșitul sec. X și începuturile celui de al XI-lea și în legătură cu originea lor nordică, Kovács Laszlo a preluat hotărât și convingător opiniile lui Peter Paulsen, fiind urmat la rândul său — dar după părerea noastră în mod discutabil — de Alexander Ruttkay⁷.

În acest context, virful de lance de la București, pe lângă faptul că demonstrează calitățile unei foarte bune execuții de ordin tehnic, mai are și meritul de a corobora nu atât datarea acestui tip, cât argumentele pledând în favoarea originilor sale nordice. Și aceasta o face, în special, prin decorul lui.

Acest „decor” a apărut la baza lamei (fig. 1, a—b, fig. 2, 1) în dreapta și stînga nervurii mediane și a fost realizat în tehnica încrustării metalului în metal (Tauschierung), tehnica caracteristică în această epocă, cu precădere, lumii nordice. Încadrînd simetric axul median, apar patru fragmente de sîrmă de alamă, cu lungimi (cu oarecare aproximație) între 1,3 — 1,8 cm, la capetele lor fiind dispuse, respectiv, în semicerc, opt mici fragmente de sîrmă din același material. Foarte probabil că toate cele douăsprezece fragmente au fost tăiate din aceeași bucată de sîrmă, fără însă a se căuta absoluta lor egalitate în lungime. Evident, ele au fost încorporate „la cald” și apoi ciocănite pentru a fi aplatizate. Consolidarea pe locurile lor se datorește și procesului de călire la care a fost supusă lama la sfârșitul lucrării⁸. Nu este lipsit de interes faptul că „decorul” (poate însă însemne cu valori simbolice?) apare și pe cealaltă față a lamei, așa după cum, de pildă, în această epocă, elemente de acest gen, apar de multe ori pe ambele fețe ale lamelor de spadă, spade revendicînd o aceeași origine nordică⁹.

Din seria căreia îi aparține lanca de la București un loc aparte îl ocupă cea de la Budapesta. Lungimea totală de 59,7 cm a acestei piese, tehnica în care a fost executată, grosimea maximă de numai 0,8 cm (în raport cu cea de la București mai lungă deci cu cca 17 cm și mai subțire cu cel puțin 5 mm), decorul plăcii de aur care învelește tubul de înmănșare, toate vin să confirme încă o dată faptul că, spre deosebire de virful de lance de la București, evident armă de luptă, perfect echilibrată, piesa de la Budapesta constituia nu atât o armă de lux (de paradă) ci, foarte probabil, un „*Insignium*”, un simbol al demnității și puterii

⁶ Faptul că virful de lance a provenit dintr-un mormînt de călăreț și că din inventar a mai rămas și o scăriță de șa asimetrică a fost stabilit de Gy. Laszlo care, avînd elementele necesare la dispoziție, a reușit și reconstituirea; cf. Kovács L., *Alba Regia*, 11, 1971, p. 86, cu bibliografia; idem, *Mitteilungen* ..., p. 62 și pl. 58, 4.

⁷ A. Ruttkay, *SlovaArch*, 24, 1976, 2 p. 297—300; ne indoim de descendența, de pildă, a virfului de lance de la București (Budapesta sau Törtel), din acelea dateabile în aria moravă — în sec. IX—X, ca, de pildă, acelea de la Liptova — Ondrachov și Michal nod Žitavou (Mormintele 24 și 39) piese prezentînd doar analogii de ordin principal dar care însă și în ceea ce privește evoluția — previzibilă — a structurilor și centrelor lor de greutate nu conduc spre tipul de lance de la București. Cu mult mai probabil ni se pare procesul apariției lăncii de tip București—Budapesta—Törtel drept un rezultat al unei evoluții consumate — cel puțin în parte — în paralel cu lăncile „cu aripioare” (*Flügelanzlen*), evoluții pornite de pe o bază congruentă (lăncile france din sec. V—VI); în acest sens, cf. L. Kovács, *Mitteilungen* ..., p. 66 sq., tipurile 1 și 2 cu planșele respective și bibliografia; idem, *Alba Regia*, 11, 1971, de pildă, p. 83, fig. 3, 3—5, ș.a.; vezi și, p. 95, fig. 9, răsprindirea lăncilor în discuție.

⁸ După o radiografie a virfului de lance făcută la Muzeul de istorie al României (București) s-ar părea că tehnica în care a fost lucrată se apropie mult de cea precizată de L. Kovács drept categoria 3: vezi, *Alba Regia*, 11, 1971, p. 83.

⁹ În actualul context — desigur, fără a avea posibilitatea de a intra în amănunte — ne referim numai la două exemple din Transilvania intracarpatică:

a) spada de la Morești (cf. K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei, sec. IV—XIII*, București, 1958, p. 49 sq., 55) aflată azi la Muzeul de istorie al României (București) nr. inv. 54484 care pe o parte a lamei este decorată cu două lamele în S, iar pe cealaltă (perfect vizibil pe o radiografie executată la cererea noastră) un model compus din fragmente de sîrmă și cerucețe, materialul întrebuițat fiind *alama* (fapt ieșit din comun).

b) spadă din Muzeul Unirii (Alba-Iulia), inedită, trecută în vechile inventare ca proveniență din colecția Bathyanem (A. Csérni, inv. 5229), prezentînd pe o parte a lamei în decor cruciform, iar pe cealaltă o spirală strînsă, materialul întrebuițat fiind bronzul. Acest tip de spadă nu a fost, totuși, obișnuit războinicilor maghiari, în această epocă aceștia întrebuițînd spade — se pare, de serie — nedecorate, aparținînd tipurilor x—y, Petersen; în acest sens, cf. K. Bakay, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 19, 1967, p. 169 —172.

celui căruia i-a fost atribuită¹⁰. Este însă acum și aici de remarcat și faptul că, în raport cu celelalte piese din seria constituind arme de luptă, vtrful de lance de la București este cel mai bine proporționat și totodată și cel mai lung. Nu ne propunem aici o argumentare de natură discursivă privind locul de origine a piesei, fiind convinși că specialiștii în domeniu ne vor înțelege fără a întâmpina dificultăți notabile, dar ținem ca încă de pe acum să avansăm o ipoteză, dar numai sub forma — cu rezervele care le implică — unei ipoteze de lucru și anume: ținnd cont de structura sa și de detaliile menționate, credem că piesa de la București a fost fabricată, în arealul baltic, fiind „exportată” în Europa est-centrală sau ajungnd acolo cu un războinic vareg, filieră pe care, la începutul sec. XI, putea să ajungă și în spațiul intracarpatic al Transilvaniei. Descoperită poate, mai de mult undeva în Transilvania — foarte probabil făcnd parte din inventarul unui mormnt — ca a ajuns, pe o cale sau alta, la București. Dar în încheiere ne grăbim să adăugăm că nu poate fi respinsă *de plano* nici posibilitatea ca ea să fi ajuns la noi pe filieră sudică, în această epocă elemente varege pătrundnd și în spațiul de pe malul drept al Dunării inferioare¹¹.

EINE SPEERSPITZE AUS DER SAMMLUNG DES ARCHÄOLOGISCHEN INSTITUT AUS BUKAREST

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser betrachtet eine Speerspitze aus der Sammlung des Bukarester Archäologischen Instituts (ohne Inventarnummer; Fundplatz unbekannt) als zu den „Speeren mit lanzettenförmigem Blatt” gehörend, welche Ende des 10. und Anfang des 11. Jhs. datierbar sind. Der Verfasser hält die Speere von Budapest, Törtel und Eresteghin für direkte und aussagekräftige Analogien und plädiert für eine nordische (baltische) Herkunft des Bukarester Speeres.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. a—b die Speerspitze von Bukarest.

Abb. 2, 1 die Speerspitze von Bukarest; 2 Budapest; 3 Törtel; 4 Eresteghin (2, 3, 4 nach L. Kovács).

¹⁰ P. Paulsen, *op. cit.*, L. Kovács, *Acta Archaeologica Hungaricae*, 22, 1970, 326.

¹¹ În acest sens, cf. R. Popa, *Germania*, 62, 1984, 2, p. 431; butonului de spadă (tip. S, Petersen) îi lipsește partea inferioară, care, desigur, trebuie să fi fost și ea decorată în aceeași manieră. Acum și aici, lăstnd la o parte încercarea autorului de a stabili perioada de timp cnd o astfel de spadă ar fi putut ajunge în arealul Dunării de Jos în funcție de două ipoteze de natură istorică (vezi, p. 430 sq), date fiind — între altele — subtila realizare a decorului zoomorf, întrebuintarea în realizarea decorului a lamelor de argint (și a sirmei de argint), precum și a aurului aplicat direct pe masa de bronz a piesei (cf. p. 427) înclinăm spre o datare spre sfârșitul sec. X cel mai târziu la începuturile sec. XI și spre o proveniență a ei de dincolo de limitele ariei baltice, de undeva din spațiul vest-scandinav. Asupra problemei vom reveni mai pe larg în alt context. Aci ținem numai să adăugăm că, după opinia noastră, aceste spade erau departe de a fi numai „de paradă” ci, cu mult mai probabil, dincolo de valorile lor de însemne ale puterii, ale autorității celor ce le purtau, constituiau și redutabile arme de luptă, și asupra acestei probleme vom reveni în contextul la care am făcut aluzie mai sus.